

Kritik mot Polismyndigheten, polisregion Mitt, för att två personer omhändertagits med stöd av lagen om omhändertagande av berusade personer m.m. utan att det fanns grund för det

Beslutet i korthet: I samband med att polisen bedrev spaning mot fordon på en fastighet med koppling till en mc-klubb konfronterades de av två personer som bad dem lämna platsen. Polisen gjorde bedömningen att de båda personerna på grund av alkoholpåverkan utgjorde en fara för sig själva och för annan, och omhändertog dem med stöd av lagen om omhändertagande av berusade personer m.m. (LOB).

I beslutet uttalar JO att det utgör ett betydande intrång i den omhändertagnes integritet att bli omhändertagen för berusning. JO framhåller att polisen får använda sina maktbefogenheter endast när lagens förutsättningar är uppfyllda och att det alltid måste ske med gott omdöme, samt att en polis aldrig får låta sig påverkas av irritation och ilska. JO uttalar vidare att det förhållandet att någon har druckit alkohol och uppträder aggressivt inte i sig innebär att förutsättningarna för ett omhändertagande enligt LOB är uppfyllda. För att ett sådant omhändertagande ska kunna komma i fråga måste berusningsgraden vara så framträdande att den enskilde behöver tas om hand av den anledningen.

JO – som bl.a. haft tillgång till en filmupptagning av delar av ingripandet – kommer till slutsatsen att de omhändertagna inte på grund av berusning utgjorde en fara för sig själva eller för någon annan på det sätt som avses i 1 § LOB. Polisernas bedömning kan inte anses ligga inom ramen för vad som är godtagbart, vilket står än mer klart när man tar hänsyn till den restriktivitet som gäller vid omhändertaganden på privat område. Polismyndigheten kritiserar för att de båda personerna omhändertagits med stöd av LOB utan att det fanns grund för det.

Anmälan

I en anmälan till JO förde AA fram klagomål mot Polismyndigheten, polisregion Mitt. Han var kritisk till hur polisen agerade i samband med en polisinsats mot en mc-klubb i Sala och anförde i huvudsak följande.

Natten till den 12 juli 2015 kom det en polisbil till hans gård. Två personer, BB och CC, gick fram till poliserna och frågade vad de ville. De uppgav att de skulle kontrollera bilar men kunde inte ange varför det skulle ske. BB och CC bad poliserna att lämna platsen som är privat mark. Poliserna klev då ur polisbilen, krävde att BB och CC skulle legitimera sig och bröt ned dem på motorhuven. BB och CC krävde att få se polisernas legitimationer, att få veta

vad de var misstänkta för och att få ett protokoll enligt 27 § polislagen. Poliserna visade inga legitimationer, det fanns ingen brottsmisstanke och de påstod sig inte känna till vad ett protokoll enligt 27 § polislagen är. Poliserna kallade på förstärkning och två piketbussar kom till platsen inom ett par minuter, trots att dessa är stationerade en och en halv respektive fyra mil från platsen för ingripandet. Piketbussarna måste ha varit satta i beredskap i förväg, och fordonskontrollen var ett svepskäl för att kunna sätta in piketpoliser mot mc-klubben. BB och CC omhändertogs enligt lagen om omhändertagande av berusade personer m.m. (LOB) trots att de inte var berusade och trots att marken var privatägd. BB och CC begärde att få göra ett alkoholutandningsprov, men nekades detta. BB fick ett skrapår i ansiktet och ett blåmärke vid ögat av polisens behandling. Poliserna riktade sina strålkastare så att insatsen inte skulle kunna filmas.

AA har vidare anfört att det står i strid med personuppgiftslagen att polisen registrerade uppgifter om de fordon som fanns på platsen. Att de begärde legitimation utan att det fanns någon brottsmisstanke utgör enligt AA olaga personkontroll. Poliserna gjorde sig dessutom skyldiga till olaga intrång genom att tränga in och stanna kvar på privat område trots att det inte fanns någon brottsmisstanke eller tillstånd till det.

Utredning

Tillsammans med anmälan lämnade AA bl.a. in en filmupptagning av delar av ingripandet.

JO begärde att Polismyndigheten skulle yttra sig och särskilt redogöra för grunderna för fordonskontrollen och omhändertagandena enligt lagen om omhändertagande av berusade personer m.m.

Polismyndigheten (DD) yttrade sig efter att ha hämtat in upplysningar från berörda befattningshavare.

Polisassistenten EE lämnade bl.a. följande uppgifter. Det finns inte någon person skriven på den aktuella adressen, och när de passerar förbi verkar lokalen för det mesta stå tom. Ingenting tyder på att någon bor på adressen. Ingen av de som ingripandet avsåg var bosatta på adressen eller uppgav att de var det. Huset i fråga ligger ca 30 meter från vägen. Mellan vägen och huset finns en liten parkeringsplats. Vid ingripandet stod de ca 5 meter från vägen, men före parkeringsplatsen, för att kunna se registreringsnumren på de bilar som var parkerade där.

Polismyndigheten anförde bl.a. följande.

Av utredningen i ärendet framgår att poliserna FF och EE körde förbi en lokal på adressen [...] i Sala kommun den 12 juli 2015. Detta med anledning av att chefen för det lokalpolisområdet beslutat att regelbundna kontroller skulle göras på den aktuella adressen. De upptäckte då ett antal bilar som stod på en parkeringsplats utanför lokalen. Då denna parkeringsplats normalt är tom

beslutade de sig för att stanna och kontrollera de aktuella bilarna. I samband med kontrollen kom bl.a. BB och CC och ifrågasatte vad poliserna gjorde där, eftersom det var privat mark. Poliserna gjorde bedömningen att de skulle omhändertas enligt LOB. Detta då de luktade starkt av alkohol samt var aggressiva och utåtagerande. De antogs därför utgöra en fara för sig själv och andra. Länsvakthavande befäl GG förmansprövade omhändertagandet och beslutade att BB och CC skulle sättas in i arrest. GG har uppgivit att han gjorde förmansprövningen på distans, eftersom männen kördes in till arresten i Sala och han själv satt i Västerås.

Av den dokumentation som Polismyndigheten tidigare skickat till JO framgår att förundersökning pågår avseende våldsamt motstånd. Enligt den aktuella brottsanmälan motsatte sig BB respektive CC omhändertagandet genom att kränga med kroppen och spänna armar och ben. De är ännu inte hörda i ärendet.

Payback Sverige anmälde för målsägandens, MC Sala, räkning polisernas åtgärder till Avdelningen för särskilda utredningar. Chefsåklagaren HH vid Särskilda åklagarkammaren beslutade den 30 juli 2015 att förundersökningen skulle läggas ned. Detta då det inte längre fanns anledning att fullfölja förundersökningen, eftersom det saknades anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal hade förövats.

Polismyndigheten gjorde följande bedömning.

Av de uppgifter som poliserna FF och EE lämnat framgår att chefen för lokalpolisområdet beslutat att den aktuella adressen regelbundet skulle passeras. Detta med anledning av att det framkommit uppgifter om att personer med anknytning till mc-miljön kunde befinna sig där. Polischefens beslut innefattade därför att fordon och personer som befann sig på adressen skulle kontrolleras. Det är ingen person som är skriven på adressen, utan lokalen används som någon slags klubblokal.

Polisernas åtgärd att åka till den aktuella adressen samt stanna för att kontrollera de fordon som stod där får, mot bakgrund av polischefens beslut, anses ligga inom ramen för den planlagda linjeverksamheten. Åtgärden ryms även inom de uppgifter som polisen enligt polislagen är ålagda att utföra. Det kan därför inte, enligt Polismyndighetens bedömning, varit felaktigt av poliserna att åka till den aktuella platsen och stanna för att kontrollera identiteten på de fordon som stod parkerade utanför den aktuella lokalen.

När det gäller omhändertagandena av BB och CC kan konstateras att de omhändertogs med stöd av LOB. Denna lag är en vårdlag som ger polisen möjlighet att omhänderta personer som är så berusade att de inte kan ta hand om sig själva. Omhändertagande kan även ske när den berusade anses utgöra en fara för sig själv och andra. Vidare följer av 9 § LOB att lagen har företräde framför polislagen när det gäller omhändertaganden. Det är upp till ingripande poliser att i varje enskilt fall göra en bedömning huruvida skäl för ett omhändertagande föreligger.

Av FF:s och EE:s redogörelser framgår att BB och CC utifrån berusningsgraden och deras beteende bedömdes utgöra en fara för sig själva och andra och att de därför omhändertogs med stöd av LOB. En förman ska alltid, enligt 5 § LOB, pröva om ett omhändertagande ska bestå. Vid samtal med GG har framkommit att han gjorde förmansprövningen på distans och att han inte minns de aktuella omhändertagandena. Polismyndigheten utgår från att GG hade omprövat beslutet om han inte ansåg att det fanns grund för omhändertagande. Polismyndigheten finner inte anledning att ifrågasätta GG:s bedömning. Det är svårt för någon att i efterhand avgöra om ett omhändertagande enligt LOB varit korrekt eller inte. Polismyndigheten vill i detta sammanhang framhålla att det inte är brukligt att utföra alkoholutandningsprov vid omhändertaganden enligt LOB. Utifrån den dokumentation som finns i ärendet är det Polismyndighetens uppfattning att polisassistenter FF och EE samt kommissarien GG gjort två korrekta

omhändertaganden. Denna uppfattning styrks av att åklagare har prövat samtliga åtgärder kopplade till den aktuella händelsen och funnit att några brott inte begåtts.

Sammanfattningsvis menar Polismyndigheten att poliserna, utifrån det beslut som lokalpolisområdeschefen fattat, haft fog för att åka förbi den aktuella adressen och stanna för att kontrollera de aktuella bilarna. Vidare menar Polismyndigheten att det, utifrån den dokumentation som finns tillgänglig i ärendet, fanns skäl att omhänderta BB och CC enligt LOB. Det finns således enligt Polismyndighetens bedömning inte anledning att invända mot fordonskontrollen eller omhändertagandena. Det finns inte heller i ärendet i övrigt något att invända mot.

AA kommenterade Polismyndighetens yttrande och bifogade bl.a. ett journalutdrag om BB:s skador. AA har också lämnat in en dom från Västmanlands tingsrätt den 25 maj 2016 (mål nr B 1437-16) och anført att det av domen framgår att BB bodde på adressen och att omhändertagandet därför inte var lagligen grundat.

Rättslig reglering

Omhändertagande av berusade personer

Den som anträffas så berusad av alkoholdrycker eller annat berusningsmedel att han eller hon inte kan ta hand om sig själv eller annars utgör en fara för sig själv, eller för någon annan, får omhändertas av en polis (1 § första stycket LOB).

Lagen om omhändertagande av berusade personer m.m. trädde i kraft den 1 januari 1977. I förarbetena angavs bl.a. att det är angeläget att de nya bestämmelserna ger uttryck för principen att ett omhändertagande på grund av berusning är motiverat i första hand av omsorg om individens personliga välfärd, och att förutsättningarna för ett omhändertagande knyter an till de faror eller skadeverkningar som är förknippade med berusningstillståndet. Vidare angavs att det vid fall av omhändertaganden på grund av akut berusning inte är ovanligt att ett ordningsstörande uppträdande från den berusades sida framstår som själva incitamentet till polisingripandet, men att ett sådant uppträdande inte utgör någon självständig grund för omhändertagande. När en person behöver omhändertas för att han eller hon stör allmän ordning eller utgör en omedelbar fara för denna, utan att vara så påverkad av berusningsmedel att han eller hon behöver vård av den anledningen, bör det enligt förarbetena ske genom ett tillfälligt omhändertagande enligt annan lagstiftning (numera 13 § polislagen).

Ett omhändertagande enligt 1 § LOB förutsätter en tämligen höggradig berusning. Om den enskilde inte är vad man brukar kalla redlöst berusad – dvs. ur stånd att ta hand om sig själv – krävs det att han eller hon kan antas utgöra en fara för sig själv eller annan, t.ex. i trafiksammanhang. För att detta ska kunna konstateras måste berusningen framgå på ett påtagligt sätt, t.ex. genom att personen saknar förmåga att behärska sina kroppsrörelser. (Se prop. 1975/76:113 s. 85–86 och 123.)

Att en berusad person är otrevlig eller uppträder provocerande mot polisen innebär inte i sig att denne inte kan ta hand om sig själv eller annars utgör en fara för sig själv eller för någon annan (se t.ex. JO 2009/10 s. 64, dnr 274-2007, samt JO:s beslut den 16 september 2008, dnr 2027-2007, och den 27 augusti 2010, dnr 5079-2009).

En polis kan avstå från ett omhändertagande, t.ex. om någon anhörig eller annan lämplig person genast vill och kan ta hand om den berusade utan att dennes eller någon annans säkerhet äventyras (se det allmänna rådet till 2 kap. 1 § Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om omhändertagande av berusade personer, RPSFS 2000:57, FAP 023-1).

Den som anträffas där han eller någon annan har sin bostad får inte omhändertas (1 § andra stycket LOB). Restriktivitet måste iakttas, när den berusade befinner sig på ett område som är att uppfatta som privat. Detta gäller i synnerhet sammankomster av olika slag som äger rum på annan plats än där någon har sin bostad. (Se prop. 1983/84:111 s. 37.) Ett ingripande i andra privata lokaler än sådana där någon har sin bostad får göras endast om ett omhändertagande framstår som oundgängligen nödvändigt (2 kap. 2 § RPSFS 2000:57, FAP 023-1).

Protokoll ska föras över ett omhändertagande. Av protokollet ska bl.a. den omhändertagnes identitet framgå. (Se 27 § polislagen.)

En polis som har omhändertagit någon enligt 1 § LOB ska så skyndsamt som möjligt anmäla åtgärden till sin förman. Har omhändertagandet inte redan upphört, ska förmannen omedelbart pröva om åtgärden ska bestå. (Se 5 § LOB.)

Syftet med förmansprövningen är att säkerställa den enskildes rättssäkerhet genom att någon annan än den som har verkställt åtgärden bedömer frågan om ett fortsatt omhändertagande. När förmansprövningen sker på distans är det särskilt viktigt att förmannen får uppgifter om den omhändertagnes tillstånd och uppförande såväl före ingripandet som efter införandet till polisstationen. Förmannen bör ställa kompletterande frågor till den som har verkställt åtgärden, och om möjligt även samtala med den omhändertagne, för att försäkra sig om att samtliga omständigheter blir belysta som har betydelse för prövningen av om omhändertagandet ska bestå. När det gäller personer som har satts in i polisarrest efter en förmansprövning på distans är det viktigt att förmannen håller sig underrättad om den omhändertagnes tillstånd och förutsättningarna för frigivning genom fortlöpande kontakter med den som ansvarar för den omedelbara tillsynen och omvårdnaden av den omhändertagne. (Se Rikspolisstyrelsens allmänna råd om förmansprövning på distans m.m., RPSFS 2000:22, FAP 255-1.)

Underrättelseverksamhet och behandling av personuppgifter

Den verksamhet som förekommer hos polisen innan en förundersökning inleds brukar benämnas underrättelseverksamhet. Den innebär i korthet att polisen

samlar in och bearbetar uppgifter om personer som kan antas ägna sig åt brottslig verksamhet utan att det finns misstanke om något konkret brott, och den bedrivs med stöd av de allmänna bestämmelserna i 2 § polislagen. Spaning inom ramen för underrättelseverksamhet behöver inte vara inriktad på frågan om en förundersökning ska inledas eller inte utan kan bedrivas i ett mera allmänt informativt syfte. (Se t.ex. prop. 1997/98:97 s. 115, SOU 1992:61 s. 271–272 samt Berggren och Munck, Polislagen, Zeteo 15 juni 2016, kommentaren till 2 §.)

Bedömning

Allmänna utgångspunkter

När det gäller omhändertagandena av BB och CC har min utredning enbart avsett om det funnits förutsättningar att omhänderta dem enligt lagen om omhändertagande av berusade personer m.m.

Att bli omhändertagen för berusning innebär ett betydande intrång i den omhändertagnes integritet. Ett omhändertagande medför vanligtvis också att Transportstyrelsen och socialnämnden i den omhändertagnes hemort underrättas om omhändertagandet. För de allra flesta är en uppgift hos en myndighet av det slaget mycket integritetskänslig.

Att ta ställning till om det finns förutsättningar att omhänderta någon enligt lagen om omhändertagande av berusade personer m.m. är en utpräglad bedömningsfråga. Att enskilda poliser har rätten att göra denna bedömning innebär att de har getts mycket långtgående maktbefogenheter. För att en enskilds rättssäkerhet inte ska åsidosättas får dessa maktbefogenheter givetvis användas endast när lagens förutsättningar är uppfyllda, och det måste alltid ske med gott omdöme. En polis som överväger att omhänderta någon p.g.a. berusning får aldrig låta sig påverkas av att han eller hon känner irritation eller ilska över en persons uppträdande i samband med ett ingripande. Jag vill samtidigt framhålla att det för den ingripande polisen många gånger är förenat med stora svårigheter att bedöma om förutsättningarna för ett omhändertagande är uppfyllda i det enskilda fallet. Bedömningen måste ofta göras under tidspress och i en stökig situation. Lagstiftningens utformning ställer alltså stora krav på enskilda poliser.

Redan för den ingripande polisen är det alltså ofta en grannlaga uppgift att bedöma om förutsättningarna för ett omhändertagande är uppfyllda. Att vid en granskning i efterhand avgöra om ett omhändertagande enligt lagen om omhändertagande av berusade personer m.m. var korrekt eller inte är självklart också förenat med svårigheter. Försiktighet måste därför iaktas vid en sådan prövning. (Se t.ex. JO 2009/10 s. 64, dnr 274-2007.) Mina fortsatta överväganden görs med beaktande av detta.

Omhändertagandena

Ett omhändertagande enligt 1 § LOB får inte göras där någon har sin bostad. AA har inte i anmälan till JO angett att BB bodde på den adress där ingripandet gjordes. I en tjänsteanteckning som upprättades den 12 juli 2015 har polisen JJ noterat att BB uppgett att han bor hos sina föräldrar och vill ha posten dit. EE har förklarat att ingen var skriven på adressen, att lokalen normalt stod tom och att det inte fanns något som tydde på att någon bodde där.

Jag konstaterar att oavsett hur det rent faktiskt förhöll sig ger utredningen här inte stöd för att de ingripande poliserna hade någon anledning att tro att det bodde någon person på adressen. Jag har därför inte några synpunkter på omhändertagandena i detta avseende.

AA har uppgett att BB och CC inte var berusade vid tillfället. De ingripande poliserna har i protokollen över omhändertagandena angett i huvudsak att BB och CC luktade starkt av alkohol, uppträdde hotfullt samt var mycket aggressiva och utåtagerande. I sin redogörelse inför Polismyndighetens yttrande till JO har FF även hänvisat till deras antisociala beteende och en "högre onykterhetsgrad".

Av den film från ingripandet som finns i ärendet framgår att BB och CC ifrågasatte ingripandena mot dem och begärde att polismännen skulle legitimera sig. Det har vidare kommit fram att BB och CC dömts för våldsamt motstånd med anledning av sitt agerande i samband med omhändertagandena. Deras agerande vid det tillfället synes dock framför allt ha varit en reaktion på beslutet att de skulle omhändertas och medger därför inte någon slutsats om hur de agerade dessförinnan.

Att någon har druckit alkohol och uppträder aggressivt innebär dessutom inte i sig att förutsättningarna för ett omhändertagande enligt lagen om omhändertagande av berusade personer m.m. är uppfyllda. För att ett sådant omhändertagande ska kunna komma i fråga måste berusningsgraden vara så framträdande att den enskilde behöver tas om hand av den anledningen.

Den enda konkreta uppgift om berusningsgraden som har lämnats av de ingripande poliserna är att BB och CC luktade starkt av alkohol. Polisernas egna uppgifter ger inte uttryck för att BB och CC varit så berusade att det fanns förutsättningar att omhänderta dem enligt 1 § LOB. Mitt intryck av filmen från ingripandet är vidare att BB och CC inte förefaller vara särskilt berusade. Såvitt jag kan bedöma var deras tal inte påverkat av alkoholkonsumtion, vilket knappast är kännetecknande för den som anses vara påtagligt berusad.

Sammantaget framstår det enligt min mening som klart att utredningen ger underlag för slutsatsen att BB eller CC inte på grund av berusning utgjorde en fara för sig själv eller för någon annan på det sätt som avses i 1 § LOB. Den bedömning som poliserna gjorde kan inte anses ligga inom ramen för vad som är godtagbart, även om man beaktar den försiktighet som är påkallad vid en prövning i efterhand. Detta står än mer klart när man dessutom tar hänsyn till

den restriktivitet som gäller vid omhändertaganden på privat område. Polismyndigheten ska kritiseras för att BB och CC omhändertogs p.g.a. berusning utan att det fanns grund för det.

Förmansprövningen gjordes av GG på distans. Han har förklarat att han inte minns de aktuella omhändertagandena. Av utredningen framgår inte vilken information han fick av de ingripande poliserna, om han samtalade med BB eller CC eller i vilken utsträckning han kontrollerade om det fanns förutsättningar att frige dem. Jag har därför inte underlag för att rikta någon kritik mot handläggningen i denna del. Jag vill dock erinra om vikten av att den som gör en förmansprövning på distans iakttar omsorg och noggrannhet vid prövningen, både när det gäller att skaffa sig ett fullgott underlag för den inledande bedömningen av om ett omhändertagande ska bestå och när det gäller att fortlöpande bedöma förutsättningarna för frigivning.

Kontrollen av fordonen på platsen m.m.

Polismyndigheten har hänvisat till att kontrollen av de aktuella fordonen skedde inom ramen för den underrättelseverksamhet som polisen bedriver. Jag ser inget skäl att ifrågasätta den uppgiften eller att fordonskontrollen mot den bakgrunden var motiverad. Vad som kommit fram i den här delen ger därför inte grund för någon kritik mot polisen.

Vad AA har klagat på i övrigt föranleder inte några uttalanden från min sida.

Ärendet avslutas.